

Les veus dels indignats a Catalunya

Jordi Busquet, Miquel Calsina, Alfons Medina i Gemma Tubert

El moviment dels indignats ha tingut i manté un caràcter premonitori. Ha tingut la virtut d'assenyalar les carències i els grans reptes que assetgen la vida democràtica en els països avançats. És possible que en els propers anys el moviment es transformi o, fins i tot, desaparegui, però el seu llegat persistirà. Els indignats, que en un primer moment van ser ignorats pel sistema polític i mediàtic, van aconseguir situar en el centre del debat públic temes com els de la corrupció política, l'esclerosi de l'actual sistema democràtic i la connivència entre el món polític i el món financer davant de la crisi financera global. Es tracta d'un important toc d'atenció a les elits dirigents.

Presentació

Aquest estudi té per objecte conèixer i comprendre les raons i les motivacions que expliquen el naixement i el desenvolupament del moviment dels «indignats» o també de l'anomenat moviment del 15-M a Catalunya.¹ Dit de forma més precisa, el nostre propòsit és conèixer de primera mà les raons i motivacions que expliquen que milers de ciutadans del nostre país, de tota condició, hagin participat de forma més o menys activa en les accions i mobilitzacions de protesta organitzades a molts indrets del Principat.

El propòsit del nostre treball és conèixer «les veus dels indignats». No és una empresa fàcil atès que —com veurem seguidament— el moviment 15M és força heterogeni i està compost per persones molt diverses. Cal tenir present que els membres del moviment no tenen líders, ni representants (re)coneguts. Cada indignat es representa a si mateix cosa que comporta el perill de que la identitat del moviment es dilueixi. En paraules de Raimundo Viejo, membre del moviment dels indignats i editor del llibre «Les raons dels indignats»:

Certament, hem de reconèixer que les veus aquí resumides no són, per diversos motius, cap mostra «representativa». No podia ser de cap altra manera en un

¹ Anomenarem indistintament 15-M o moviment dels indignats perquè així s'han autoanomenat i perquè així són (re)coneguts pels mitjans de comunicació arreu.

moviment que es caracteritza, precisament, per rebutjar d'entrada cap forma de representació. Ni som ni volem ser «representatius».²

Això no significa que no es pugui fer un estudi sociològic sobre les raons i les motivacions de la indignació atès que, efectivament, el moviment del 15M presenta uns trets d'identitat ben característics i que els seus membres, malgrat la pluralitat, comparteixen molts elements en comú i un fort sentit de pertinença. El mateix autor afegeix més endavant:

Però això no vol dir que no formem part del moviment; i una part significativa, a la nostra manera: per la nostra implicació des del primer moment, per la nostra experiència com activistes, pels coneixements que hem acumulat en la memòria del moviment. Això no ens fa ser cap avantguarda, ni fa que ens sentim amb més raó que ningú. Ens fa ser diferents i potser amb més coses interessants a dir sobre el que passa ara.

Davant la singularitat del moviment dels indignats i la seva àmplia repercussió social, ens plantejem abordar i analitzar quines són les motivacions que van impulsar a milers de persones a participar de forma activa en el 15M i expressar així la seva indignació.³

Per abordar aquesta qüestió és necessari primerament destacar tres importants esculls i reptes metodològics que hem abordat i hem intentat superar en tot el procés de recerca:

a) Per comprendre el moviment dels indignats a Catalunya ens hem de situar en el context d'un món globalitzat i interconnectat, en el qual les xarxes socials a Internet permeten una connexió constant, fluïda i simultània entre els membres del moviment arreu del món. Cal destacar, doncs, la vocació «internacionalista» del moviment i constatar l'existència de forts vincles del moviment català en relació al moviment 15M a la resta de l'Estat i a la resta dels països on aquest moviment ha tingut incidència. És per aquest motiu que el moviment dels indignats a Catalunya, encara que assoleixi un caràcter singular i específic, manté uns referents molt marcats pel moviment 15M que es va produir a tot l'Estat i pel moviment dels indignats arreu del món.

b) Hi ha una dificultat objectiva a l'hora de definir aquest tipus de moviment i avaluar-ne la importància a partir de paràmetres del que són els moviments socials clàssics. El moviment 15M no és un moviment social convencional amb estructures organitzatives rígides i amb un discurs sòlid i unitari per tot el territori. Es tracta d'allò que en el camp de recerca especialitzada s'anomena com a «nous moviments socials». Com veurem més endavant, els nous moviments socials tenen, per definició, un caràcter dinàmic i fluctuant. La novetat que comporta l'ús de les xarxes socials en

**PER COMPRENDRE EL
MOVIMENT DELS INDIGNATS A
CATALUNYA ENS HEM DE SITUAR
EN EL CONTEXT D'UN MÓN
GLOBALITZAT I INTERCONNECTAT**

2 VIEJO, R. (2011) «15M, (algunes) veus de la indignació». A: VIEJO, R. (Ed.), *Les raons dels indignats*. Barcelona: Pòrtic, p. 11-12.

3 Posteriorment al 15M, s'ha fet palès durant l'any 2012 un augment significatiu del nombre de manifestacions convocades per diferents col·lectius i en base a diverses temàtiques. La convocatòria més recent ha estat la del 25S del 2012 a Madrid i altres moltes ciutats espanyoles en la que ha hagut una greu tensió entre la policia i els manifestants.

les revoltes polítiques i la manca de perspectiva històrica dificulten el seu estudi i, en bona part, impedeixen avaluar-ne l'abast exacte.⁴

c) El moviment dels indignats ha generat moltes expectatives i ha estat al centre de moltes controvèrsies. Alguns estudis i valoracions es van fer en calent —en certs moments àlgids del seu desenvolupament— sense la perspectiva del temps i sense la distància crítica necessària. D'altres revelen un gran desconeixement de la naturalesa d'aquest moviment. És potser per aquest motiu que generalment els experts i analistes —crítics o simpatitzants— projecten sobre aquesta realitat els seus prejudicis o idees preconcebudes que sovint són superficials i enganyosos. La veritat és que fins al moment hi ha pocs estudis prou rigorosos que ens permetin comprendre'n l'abast i la importància real. Aquest estudi aporta algunes claus d'interpretació a un fenomen social que marca un punt d'inflexió en la història dels moviments socials dins d'un món globalitzat.

Volem deixar clar, des d'un primer moment, que en abordar aquest fenomen ens situem en el marc d'un paradigma comprensiu. En aquest sentit, la nostra recerca participa d'una concepció weberiana molt atenta a l'anàlisi de l'acció col·lectiva i a la dimensió subjectiva de l'experiència. Hem intentat, doncs, analitzar de forma prioritària les vivències i les representacions que els propis «indignats» fan del moviment del 15M. Hem estat molt atents a les seves paraules (i a les seves accions). La nostra proposta d'anàlisi consisteix, doncs, en situar-se mentalment en la posició dels subjectes, conèixer les seves vivències i sentiments, apropar-se a la seva representació personal dels fets. Hem intentat ser respectuosos i fidels al seu significat. Això no vol dir

que compartim plenament el sentit de les seves paraules, ni dels seus testimonis. Però intentem ser molt respectuosos amb els testimonis obtinguts al llarg de la recerca. Hem intentat, per descomptat, mantenir en tot moment una distància prudencial característica d'aquesta mena d'estudis de caire sociològic.

Hem fet servir, en conseqüència, una metodologia de recerca de caire qualitatiu basada en tres fonts d'informació fonamentals.⁵ En primer, lloc el nostre anàlisi es basa en els grups de discussió (*focus groups*) realitzats al llarg de

la recerca. En segon lloc, ens hem basat en els testimonis escrits fets pels mateixos activistes.⁶ Finalment, per conèixer la naturalesa del moviment hem estudiat diversos textos elaborats pel moviment 15M especialment a Catalunya. Hem donat prioritat als textos discutits i aprovats en assemblea de Plaça de Catalunya a Barcelona. En aquest sentit destaquen tres documents: «De-

**EL MOVIMENT 15M NO ÉS
UN MOVIMENT SOCIAL
CONVENCIONAL AMB
ESTRUCTURES ORGANITZATIVES
RÍGIDES I AMB UN DISCURS SÒLID
I UNITARI PER TOT EL TERRITORI**

4 «En el cas dels indignats, tots i cadascun dels individus esdevenen subjectes i, a banda de dur la seva pancarta amb un lema propi, no s'arreglen en cap estructura estable. La categoria ja no és la d'un partit o d'una organització clàssica, sinó d'un fenomen d'acció col·lectiva difícil d'enquadrar». (Joan Subirats, entrevista *El Triangle*, 22 octubre 2011).

5 Busquet, J.; MEDINA, A.; SORT, J. 2006. *La recerca en comunicació*. Barcelona: UOC.

6 Per exemple, hi ha dos llibres força interessants publicats a Barcelona el juliol de 2011. El primer és escrit per alguns membres destacats del moviment 15M a Catalunya: Arcadi OLIVERES, David FERNÁNDEZ, Esther VIVAS, Flavia RUGGIERI, @galapita, @hibai, Ivan MIRÓ I ACEDO, Josep Maria ANTENTAS, Santiago LÓPEZ PETIT (2011). *Les veus de les places*. Barcelona: Icària. També podem esmentar un segon llibre: Viejo, R. (ed.) *Les raons dels indignats*. Barcelona: Pòrtic.

claració de principis», «Manifest dels indignats» (Annex-I) i «Mesures urgents per a una Vida Digna» (Annex-II).

En la part introductòria que segueix hem intentat fer una breu descripció del moviment dels indignats. És important que el lector es pugui fer una idea de l'abast i la importància real del moviment.⁷

2. Introducció

Molts simpatitzants del moviment s'han inspirat en l'obra i el testimoni personal de Stéphane Hessel, escriptor i diplomàtic francès de noranta cinc anys, amb una llarga trajectòria en defensa dels drets civils i de les llibertats democràtiques. Hessel va ser component de la resistència francesa contra la invasió alemanya. Va sobreviure de dos camps d'extermini i va participar en la redacció de la Declaració Universal dels Drets Humans de l'any 1948. Hessel és, alhora, autor dels llibre *Indigneu-vos!*⁸ on fa una crida a la joventut per que es rebel·li contra la situació actual que considera de retrocés democràtic i de crisi de l'Estat del benestar.

Aquest llibre està inspirat en un discurs que Hessel va pronunciar a París l'any 2008 per celebrar l'aniversari de la resistència contra l'ocupació nazi. El document té, sobretot, un valor testimonial.

MOLTS SIMPATITZANTS DEL MOVIMENT S'HAN INSPIRAT EN L'OBRA I EL TESTIMONI PERSONAL DE STÉPHANE HESSEL, AMB UNA LLARGA TRAJECTÒRIA EN DEFENSA DELS DRETS CIVILS I DE LES LLIBERTATS DEMOCRÀTIQUES

Nois, compte, hem lluitat per aconseguir el que teniu, ara us toca a vosaltres defensar-ho, mantenir-ho i millorar-ho; no permeteu que us ho arrabassin.

Tots plegats hem de vetllar perquè la nostra societat continuï sent una societat de la qual ens sentim orgullosos: no aquesta societat dels sense papers, de les expulsions, de les sospites contra els immigrants; no aquesta societat en què es replantegen les jubilacions, el dret a la Seguretat Social; no aquesta societat en què els mitjans de comunicació estan en mans de gent poderosa.

7 No obstant, som conscients que la realització d'aquest estudi s'hauria de complementar amb d'altres recerques que tractin d'altres aspectes del moviment dels indignats. Es podria dir que en aquest estudi de caire qualitatiu ens interessa conèixer la dimensió subjectiva de l'experiència per part dels indignats. El subjectivisme pressuposa la possibilitat d'algun tipus d'aprehensió immediata de l'experiència viscuda pels altres i dona per descomptat que aquesta aprehensió és una forma de coneixement del món social més o menys adequada. Aquesta manera de mirar el món social ens apropa a la vida social tan com és viscuda pels subjectes, s'interessa més pel sentit que els actors atorguen a les seves accions i pels processos a través dels quals construeixen els seus móns socials. Les «tècniques qualitatives» —com els focus groups— tenen com a objecte, sobretot, l'estudi de la significació subjectiva de l'acció social, però cal complementar-los amb una mirada més objectivista. En voler comprendre les motivacions i les disposicions culturals dels indignats és important saber quina és la seva percepció subjectiva però també és important conèixer les condicions socials objectives que condicionen llurs comportaments i estratègies. Això hauria de ser l'objecte, naturalment, d'altres estudis que tractin el moviment.

8 HESSEL, S. (2011), *Indigneu-vos!* Barcelona: Destino.

Els responsables polítics, econòmics, intel·lectuals i el conjunt de la societat no han de claudicar ni deixar-se impressionar per l'actual dictadura internacional dels mercats financers, que amenacen la pau i la democràcia.

Stéphane Hessel proposa un alçament contra la «indiferència» i a favor de la insurrecció pacífica. Tanmateix, més enllà d'una diagnosi, no aporta (i, tampoc, no pretén aportar) propostes d'actuació concretes ni un programa polític explícit. El llibre, traduït a moltes llengües, ha estat un fenomen mediàtic-editorial especialment a casa nostra. Més endavant Hessel ha publicat un segon llibre, *Comprometeu-vos*⁹ amb el propòsit que aquest sentiment de indignació col·lectiva es tradueixi en un compromís actiu per part de la ciutadania.^{10/11}

El context econòmic i polític

La crisi econòmica que vivim s'ha d'entendre en el context d'un món globalitzat. És un temps convuls i contradictori, marcat per una profunda incertesa. Com assenyala el sociòleg Ulrich Beck, en aquest nou ordre mundial, caracteritzat per una dinàmica de canvi permanent i una situació de creixent incertesa, apareixen una sèrie de riscos inèdits que vénen a sumar-se a d'altres ancestrals en la història de la humanitat. En el propi desenvolupament científic i l'aplicació de la tecnologia —que en teoria haurien de permetre un major control sobre el món per part de l'ésser humà— estan en l'origen de profunds canvis i de nous reptes als quals ens enfrontem en la nova era marcada per la incertesa (Beck, 1994; Bauman 2003). Un tret característic dels temps actuals és la manca de previsió dels fenòmens socials. Com assenyala Anthony Giddens (1999) en un moment de grans transformacions, hom té la sensació d'haver perdut el control sobre alguns aspectes cabdals de la seva vida. El món esdevé imprevisible i el risc es converteix en un element consubstancial i inherent a la vida moderna.

HESSEL PROPOSA UN ALÇAMENT CONTRA LA "INDIFERÈNCIA" I A FAVOR DE LA INSURRECCIÓ PACÍFICA. TANMATEIX, MÉS ENLLÀ D'UNA DIAGNOSI, NO APORTA PROPOSTES D'ACTUACIÓ CONCRETES NI UN PROGRAMA POLÍTIC EXPLÍCIT

La crisi econòmica global

És important conèixer el context i les circumstàncies històriques que han donat peu al sorgiment d'aquest moviment d'indignació per part de la ciutadania arreu del món. Diversos estudis han posat de manifest la naturalesa i les causes de la crisi econòmica global.¹² La crisi econòmica des-

9 HESSEL, S. (2001), *Comprometeu-vos!* Barcelona: Destino.

10 A Espanya, l'editorial Destino va publicar l'any 2011 tres llibres relacionats directament amb Stéphane Hessel: *Indignaos!* —amb les seves traduccions al euskera i al català— que inclou un pròleg de José Luis Sampedro. Es va editar també *Comprometeu-vos!*, un diàleg o entrevista entre Hessel i l'escriptor i activista Gilles Vanderpooten, i cap a finals d'any *El meu Ball amb el Segle*, les memòries de Hessel.

11 L'editorial Aguilar va publicar un volum titulat *Reacciona*, coordinat per la periodista Rosa María Artal, sobre la crisi política i la necessitat d'una resposta sorgida dels moviments socials. En l'obra han intervingut: J. L. Sampedro; J. Pérez de Albéniz; J. López Facal; C. Martínez; I. Escolar; J. Martínez i Castells; J. Torres López; B. Garzón; F. Mayor Zaragoza i L. Lucía.

12 Actualment hi ha àmplia literatura especialitzada que explica les raons econòmiques de la crisi. Vegeu, per exemple: KRUGMAN, P. (2009). *The return of depression economics and the crisis of 2008*, W. W. Norton & Company; DE LA DEHESA, G. (2009).

fermada el setembre de 2008 arran de l'anomenada crisi *subprime* és —com ja va succeir després del crack del 29— una crisi que neix en el cor del sistema capitalista i que després s'estén arreu del món amb una incidència molt desigual segons els països.¹³ Per exemple, com exposa el documental *Inside Job*, de Charles Ferguson (que va mantenir durant tot l'any 2011 la presència en la cartellera de cinema), aquesta crisi és la conseqüència directa d'un sistema econòmic desbocat dirigit per una elit ambiciosa, sense escrúpols i sense sentit de la mesura.

La crisi de la *subprime* també posa de manifest la incapacitat o la negligència de les autoritats internacionals per regular el sistema financer. Disposem de diversos informes al més alt nivell que constaten la ineptitud o la negligència d'organismes —com, per exemple, el Fons Monetari Internacional— a l'hora de preveure i abordar la crisi econòmica.¹⁴ Segons Manuel Castells, «vivim una profunda crisi financera provocada per la irresponsabilitat de les institucions financeres que van voler sortir-se'n de franc, rescatades pels nostres impostos i amb guanys abundants per als bancs i primes milionàries per als banquers. No és demagògia, són dades».¹⁵

La major part d'economistes coincideixen en assenyalar que la causa immediata de la crisi *subprime* són els excessos i desequilibris produïts dins del centre del sistema financer internacional que en una època d'interessos molt baixos va cercar formules molt arriscades per obtenir beneficis ràpids. Es va pressionar els governs per que flexibilitzessin les normes reguladores que permetessin la creació de nous productes, alhora que les instàncies reguladores i de control van abdicar de les seves responsabilitat i van deixar d'exercir una vigilància efectiva del sistema. Hi ha un nombre ingent de testimonis arreu que apunten en aquesta línia. Per exemple, en una intervenció en el I Foro Social del 15-M, Joseph E. Stiglitz, Premi Nobel d'Economia de l'any 2001, va fer una intervenció assenyalant com a responsable de la crisi econòmica l'escassa regulació dels mercats: «Els mercats poc regulats han estat un experiment que ha durat tres dècades i ara són els Governos els quals han de respondre».¹⁶

**LA CRISI ECONÒMICA QUE VIVIM
S'HA D'ENTENDRE EN EL CONTEXT
D'UN MÓN GLOBALITZAT.
ÉS UN TEMPS CONVULS I
CONTRADICTORI, MARCAT PER
UNA PROFUNDA INCERTESA**

La queixa dels indignats dels països occidentals —que en cada país adopta expressions molt singulars— es focalitza en el procés de desregulació econòmica, el retrocés de l'Estat del benestar i en l'escassa moralitat palesada per part dels «responsables» de les principals institucions financeres a nivell mundial i a nivell nacional. També es fa palès un profund desprestigi de les institucions polítiques que s'han vist desbordades per l'abast de la crisi, s'han mostrat febles

«La primera gran crisis financiera del siglo XXI: orígenes, detonantes, efectos, respuestas y remedios», Madrid: Alianza.

13 D'altres crisis, com la del *corralito* a l'Argentina l'any 2001, són crisis que, sense voler negar-ne l'abast i la importància, es donen a la perifèria del sistema.

14 Un article publicat en el país recull un informe intern del propi FMI criticant la gestió realitzada pels responsables del Fons Monetari Internacional mentre es gestava la crisi: «El Fondo Monetario Internacional vivió en una burbuja en la que reinaba el optimismo mientras se gestaba la mayor crisis financiera desde la Gran Depresión. Un informe interno hace una crítica despiadada a la actuación del organismo entre 2004 y 2007, un período en el que tuvo tres directores gerentes, pero que cubre toda la etapa en la que Rodrigo Rato estuvo al frente de la institución (del 7 de junio de 2004 al 1 de noviembre de 2007). La conclusión es demoledora: las deficiencias internas impidieron prevenir la crisis». Pozzi, S. «El FMI hace una crítica demoledora de su actuación en la etapa de Rato», *El País Digital*, Nova York, 9 de febrer de 2011.

15 CASTELLS, M. «Les mentides de la crisi», *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 2011.

16 STIGLITZ, J. «Ahora son los Gobiernos los que tienen que responder», *El Público*, 25 de juliol de 2011.

davant de les exigències dels «mercats» i s'han mostrat incapaces per donar resposta als reptes actuals.

Les conseqüències de la recessió econòmica mundial i de l'explosió de l'anomenada «bombolla immobiliària» a l'Estat espanyol són prou conegudes.¹⁷ En el nostre país la crisi arriba amb efecte retardat i ha assolit una especial virulència amb l'explosió de l'escàndol de Bankia (o de Catalunya Caixa). Les conseqüències socials de la crisi, agreujades pel dèficit de les finances públiques i per les famoses retallades, són molt evidents.

Només a l'Estat espanyol, per exemple, es van perdre prop de quatre-cents mil llocs de treballs durant el 2011. L'atur va sobrepassar el llindar simbòlic de la xifra de cinc milions

de persones, amb una especial incidència entre els joves, que acumulen una taxa d'atur de prop del 50% i duplica en escreix la mitjana europea.¹⁸ A Catalunya l'atur arriba a la xifra de gairebé 821.700 persones (xifra que representa un 22% de la població activa).¹⁹ Prop de 194.000 famílies amb tots els seus components sense feina. Moltes d'aquestes famílies han hagut d'abandonar les seves llars per desnonament degut a l'impagament de l'hipoteca. La crisi afecta amb particular intensitat a les noves genera-

cions i va més enllà de la precarietat material, esdevenint també una crisi de confiança i de perspectives de futur.

Davant d'aquesta situació la resposta de la societat espanyola ha estat, en un primer moment, de «resignació passiva». La societat civil és relativament feble i la capacitat de resposta escassa. La resposta social del moviment 15 s'ha fet esperar.

Des de l'inici de la crisi, les resistències socials han estat febles. Hi ha hagut un biaix molt gran entre el descrèdit de l'actual model econòmic i la seva traducció en acció col·lectiva. Diversos factors ho expliquen, en particular: la por, la resignació davant la situació actual, l'escepticisme respecte als sindicats, l'absència de referents polítics i socials, i la penetració entre els assalariats dels valors individualistes i consumistes.²⁰

Desafecció política i crisi de legitimitat democràtica

La crisi econòmica ha agreujat la crisi de legitimitat de les institucions polítiques representatives. D'alguna manera, el poder s'ha desplaçat (de forma més o menys subtil) de les institucions polítiques formals a d'altres instàncies de caràcter més aviat opac. Sense control democràtic per

COM ASSENYALA ULRICH BECK, APAREIXEN UNA SÈRIE DE RISCOS INÈDITS QUE VÉEN A SUMAR-SE A D'ALTRES ANCESTRALS EN LA HISTÒRIA DE LA HUMANITAT

17 També existeix una extensa bibliografia sobre la crisi econòmica a Espanya. Vegeu: ARIAS, X. C., i COSTAS, A. (2011). *La torre de la arrogancia: políticas y mercados después de la tormenta*. Barcelona: Ariel; MAJÓ, J. (2010). *Luz al final del túnel: vivir y trabajar después de la crisis*. Barcelona: RBA Libros.

18 INE (Instituto Nacional de Estadística). Encuesta de Población Activa. Cuarto Trimestre de 2011. 27/01/2012, <http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0411.pdf> (consulta, 27 de gener de 2012).

19 INE (Instituto Nacional de Estadística). Encuesta de Población Activa. Segundo Trimestre de 2012. 27/07/2012: Espanya té 5.693.100 persones aturades i la taxa d'atur és del 24,6%. Catalunya té un total de 821.600 aturats, que suposa una taxa d'atur del 22%.

20 ANTENTAS, J. M.; VIVAS, E. (2011). «Indignades, una mirada la moviment», a DD. AA. *Les veus de les places*. Barcelona: Icària, p. 83-84.

part de la ciutadania. Els polítics, certament, s'han desprestigiats perquè fa la impressió que en moments crítics han abdicat de les seves responsabilitat i han cedit part de les seves competències a d'altres instàncies de poder que són opaques i que no estan sotmeses a cap tipus de control democràtic. Ignacio Ramonet, Director de *Le Monde Diplomatique*, es mostra particularment crític amb la situació i retreu als dirigents polítics d'una manca de visió i de (pre)visió absolutes:

Hi ha una falta de visibilitat general. Esdeveniments imprevistos irrompen amb força sense que ningú, o gairebé ningú, els vegi a venir. Si governar és preveure, s'ha viscut una crisi de governança evident. Els dirigents actuals no aconsegueixen preveure res. La política es revela impotent. L'Estat que protegia als ciutadans ha deixat d'existir.²¹

No és fàcil saber si aquesta crisi de governança que esmenta Ramonet sigui a causa de la ineptitud dels dirigents o és per culpa de l'extrema complexitat del món actual i a les circumstàncies excepcionals que ens ha tocat viure. Sigui com sigui vivim un temps incert, vivim en un món fora de control com va alertar Anthony Giddens (1999) en la seva obra *Un món desbocat*.

També es destaca la crisi de legitimitat del sistema polític i una profunda decepció per part de la ciutadania respecte de la «classe política». És el que s'anomena «desafecció política». La desafecció política ha rebut diversos noms: descrèdit polític, crisi de la política, cinisme democràtic (hi ha noms per tots els gustos). Malgrat que no hi ha un consens definitiu per part dels experts, podem convenir que la desafecció política és un sentit subjectiu d'impotència i manca de confiança que s'ha estès en amplis sectors de la ciutadania sobre el procés polític, els polítics i les institucions democràtiques en general.

En parlar de desafecció es constata la crisi de confiança que inspira l'actual model de democràcia representativa, amb un augment generalitzat de descrèdit de la classe política i la consegüent apatia de la ciutadania, que es tradueix en una manca de confiança cap als representants i cap a les institucions públiques. Per altra banda, sorgeixen constantment situacions caracteritzades per la voluntat d'introduir experiències de deliberació i participació amb l'objectiu de revitalitzar el concepte de democràcia mitjançant la seva «radicalització». (Val a dir, però, que des del nostre punt de vista, les propostes de «democràcia deliberativa» no són, en absolut, incompatibles amb la potenciació de la democràcia representativa. Més aviat es tracta de formes complementàries).²²

LA QUEIXA DELS INDIGNATS ES FOCALITZA EN LA DESREGULACIÓ ECONÒMICA, EL RETROCÉS DE L'ESTAT DEL BENESTAR I EN L'ESCARSA MORALITAT DELS "RESPONSABLES" DE LES PRINCIPALS INSTITUCIONS FINANCERES A NIVELL MUNDIAL I A NIVELL NACIONAL

21 RAMONET, I. Editorial de *Le Monde Diplomatique*, octubre de 2001.

22 «El qüestionament explícit de la representativitat del sistema resulta cada cop més ampli. Sovint va acompanyada d'una denúncia informal, i en general poc teoritzada, sobre l'absència de mecanismes de participació política que vagin més enllà dels comicis electorals («els polítics només prenen en consideració la ciutadania quinze dies abans de les eleccions»). Aquesta impugnació, en qualsevol cas, no es pot considerar de cap manera contrària a la democràcia representativa. Alguns conceptes recents, com el de «democràcia deliberativa» poden provocar, en aquest sentit, certa confusió. La «democràcia deliberativa» no vol ser un substitutiu de la democràcia representativa sinó més aviat un complement que la revitalitzi i l'acosti a la realitat d'una societat civil en en constant procés de canvi». SÁEZ, F. (2007), *La participació política*. Barcelona: Editorial UOC, p. 18.

En realitat es tracta —com afirma Anthony Giddens (2000)— de la «democratització de la democràcia». Giddens tracta de les exigències d'un aprofundiment i millora de la democràcia que han sorgit en les societats obertes a partir de l'eclosió de la globalització i d'un accés cada vegada més important per part de la ciutadania a una informació que ja no és propietat exclusiva dels governants.²³

Ja fa molts anys que es parla del problema de la desafecció. El sentiment de desafecció política no ha fet més que agreujar-se davant la crisi econòmica i la incapacitat palesa dels partits de donar resposta als reptes actuals. La desafecció respon bàsicament a la percepció de que el món de la política i els partits polítics en general «no escolten» els ciutadans i «no els tenen prou en compte» en la seva presa de decisions. S'ha estès la percepció de que els governs no són capaços de solucionar «els problemes de la gent» i no donen resposta a les demandes, necessitats i inter-

ressos de la ciutadania.²⁴ Això s'ha traduït, per exemple, en una davallada de la participació en les darreres eleccions generals (especialment agreujada a Catalunya), també amb un notable increment del vot nul o del vot en blanc. A Catalunya, en les eleccions al Congrés dels Diputats, celebrades el 20 de novembre de 2011, l'abstenció ha estat del 34,84%, els vots nuls d'un 1,58% i en blanc un 1,85%. En el cas del Senat, aquests percentatges són: 36,38% d'abstenció, 4,36% de vots nuls i un 7,76 % de vots en blanc.²⁵

Creixen els senyals d'insatisfacció de la ciutadania respecte dels líders polítics i del funcionament de les institucions públiques, cosa que també s'esdevé als països amb més tradició democràtica com França o Gran Bretanya.²⁶ És un fenomen difícil de calibrar i de diagnosticar. Com assenya-

la Francesc Marc Álvaro: «Esmentar l'anomenada desafecció política és una manera recurrent d'assenyalar un malestar social tangible sense, tanmateix, explicar-ne les causes reals de fons i, encara menys, proposar receptes per deduir-lo i fer-lo menys determinant».²⁷

Les raons de la desafecció són múltiples i, segurament, seria massa agosarat intentar-les enumerar aquí. Sense ànim de ser exhaustius (en absolut) exposem tres motius que poden estar en la base del sentiment de desafecció. En primer lloc, la ciutadania cada vegada disposa de

**LA CRISI ECONÒMICA
HA AGREUJAT LA CRISI
DE LEGITIMITAT DE LES
INSTITUCIONS POLÍTIQUES
REPRESENTATIVES. D'ALGUNA
MANERA, EL PODER S'HA
TRASLLADAT DE LES
INSTITUCIONS POLÍTIQUES
FORMALS A D'ALTRES INSTÀNCIES
DE CARÀCTER MÉS AVIAT OPAC**

23 GIDDENS, Anthony (1999). *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. London: Profile.

24 Aquest fenomen contempla també factors estructurals o de fons, com per exemple, el canvi de valors dominant en la societat amb menys preocupació per l'interès general, una actitud tradicional de desconfiança cap a la política i els polítics, la manca de transparència, la porositat i de democràcia interna dels partits, i més recentment, els efectes de la globalització i la percepció de la política que ofereixen els mitjans que alimenten una imatge parcial, simplificada i negativa, entre d'altres.

25 Si ho comparem amb les eleccions del març de 2008 a Catalunya també observem que l'abstenció va ser del 29,7%, els vots nuls del 0,53% i els vots en blanc van ser del 1,54%. En el cas del Senat, els percentatges també van ser clarament inferiors: l'abstenció del 29,36%, els vots nuls del 2,18% i els vots en blanc del 2,9%. En el cas de les eleccions municipals els vots nuls i en blanc a Catalunya també ha tingut un increment important, passant respectivament del 0,55% al 1,68% i del 3,31% al 4,19%. Gobierno de España. Ministerio del Interior. Consulta de resultados electorales. <http://www.infoelectoral.mir.es/min/busquedaAvanzadaAction.html?sessionId=3A6EB79A47C1DE5935F987D09CB8BF14.app1?isHome=1&codTipoEleccion=2&codPeriodo=201111&codEstado=99&codComunidad=9>, (Consulta, 27 de gener de 2012).

26 Com assenya la un estudi editat per la Fundació Bofill, *La desafecció política a Catalunya*, el desencant no és un fet exclusiu de l'Estat espanyol, sinó que es un fenomen força generalitzat a molts països de l'Europa occidental amb democràcies teòricament consolidades.

27 ÁLVARO, F. M. (2007). «Els falsos culpables de la desafecció política», *Revista VIA*. núm. 4, p.49.

més informació sobre la situació política, cosa que li ofereix més elements de reflexió i li permet afinar la visió crítica. D'altra banda, els mitjans de comunicació tendeixen a presentar la política com un espectacle i a focalitzar l'atenció en els aspectes més negatius com són, per exemple, els escàndols de corrupció.

L'anomenada «política de l'escàndol» contribueix a deteriorar-ne la imatge pública (J. B. Thompson, 2000). Finalment, es constata, també, una dificultat creixent per part de les institucions, en plena etapa de crisi, per atendre les demandes de la gent en un entorn globalitzat, on el marge de maniobra de les institucions estatals és cada vegada més limitat i en certa manera està supeditat a la voluntat de instàncies molt poderoses que actuen a escala global.

Els nous moviments socials

El moviment 15M té unes característiques particulars que intentarem escatir més endavant. Tanmateix, per comprendre el moviment dels indignats és bo començar explicant la naturalesa dels anomenats «nous moviments socials».

El moviment obrer i, en algunes ocasions, el moviment feminista configuren els «moviments socials clàssics». Es tracta d'organitzacions «formals» que generalment tenen un ideari ben definit, una estructura jeràrquica i un lideratge clar. Segons Alain Touraine, en un moviment social hi ha tres elements fonamentals: la identitat (o autodefinició); la identificació d'un adversari (basat en el principi d'oposició), i el principi de totalitat del moviment (el seu objectiu respecte la societat). L'estructura i el perfil de cada moviment es configura a partir de la combinació dels tres elements esmentats. D'això depenen les orientacions de la seva acció i les seves repercussions sobre els valors i les institucions de la societat.

Com veurem més endavant els nous moviments socials difereixen dels moviments socials clàssics. Els nous moviments no tenen com a objectiu la conquesta del poder. Desenvolupen noves formes d'acció col·lectiva que tenen per objecte canviar algun aspecte substancial de la societat en la que actuen i que incideixen particularment en el combat de les idees i de les actituds. Manuel Castells ens dóna la clau per entendre el seu paper històric:

[...] els moviments socials són pràctiques transformadores dels valors sobre els quals es constitueix la societat. No són pas moviments revolucionaris, encara que siguin portadors del potencial revolucionari. Les revolucions, però, són accions polítiques, que tenen per objectiu el poder de l'Estat. Els moviments socials se situen a un nivell més profund de la realitat social. Pretenen canviar la nostra manera de pensar i, en fer-ho, acaben per transformar les nostres institucions: penso d'una altra manera; intentaré viure d'una altra manera i lluitaré per fer-ho.²⁸

TAMBÉ ES DESTACA LA CRISI DE LEGITIMITAT DEL SISTEMA POLÍTIC I UNA PROFUNDA DECEPCIÓ PER PART DE LA CIUTADANIA RESPECTE DE LA "CLASSE POLÍTICA"

28 CASTELLS, M. (2007) «Discurs de Laudatio amb motiu de la investidura d'Alain Touraine com a doctor honoris causa de l'UOC», http://www.uoc.edu/hc/touraine/cat/pdf/lilibre_hc_2007.pdf, p. 27 (Consulta, 10 de gener de 2012).

La societat postindustrial ha afavorit l'aparició de «nous moviments socials»²⁹ que mantenen un caràcter més informal, una estructura horitzontal, uns vincles personals molt forts entre els seus membres i unes formes d'actuació «imaginatives» que són protagonitzades per col·lectius de naturalesa ben diversa. Així podem anomenar, per exemple, el moviment de gais i lesbianes, el pacifisme, l'ecologisme, el moviment okupa, i el moviment altermundista, etc. La seva diversitat i heterogeneïtat en dificulta una definició genèrica. No obstant això hi ha una sèrie de trets característiques comuns a tots ells. Es tracta de grups més o menys amplis que van créixer a partir de la segona meitat del segle XX com a resposta als problemes socioeconòmics, ecològics o culturals més punyents de les societats capitalistes. En realitat són moviments característics d'una «societat opulenta» que, en termes generals, ha resolt els problemes de subsistència material i es planteja nous reptes vinculats a una millora de la qualitat de vida i una extensió dels

drets civils. Segons Ronald Inglehart³⁰ (1990) en les societats postindustrials predominen els valors postmaterialistes: «L'accent recau aleshores en valors postmaterialistes com l'autorealització personal, la participació —sovint estètica— en la política o l'amor a la natura».³¹

L'auge dels nous moviments socials també posa de manifest una certa incapacitat o manca de voluntat de les organitzacions tradicionals —partits polítics i sindicats— per a fer front als nous reptes i per protagonitzar les noves lluites socials. Alguns moviments tenen un caràcter específic (o monotemàtic) com, per exemple, el moviment de gais i lesbianes. D'altres assoleixen un caràcter més generalista com el moviment altermundista (o antiglobalització) que té com a lema «un altre món és possible» i que planteja una crítica radical al model capitalista neoliberal (com veurem més endavant el moviment dels indignats té molt en comú amb el moviment altermundista).

El caràcter plural d'aquests moviments i les formes d'organització descentralitzades li donen una extraordinària capacitat d'intervenció en diferents camps (drets humans, ecologia, minories ètniques, etc.). La composició social d'aquests nous moviments és interclassista, tot i que s'estima que hi predominen sectors provinents de les noves classes mitjanes i, també, de joves estudiants.

Seguidament assenyalarem, en base als punts que dibuixa Pere Ortega (2004), les característiques comuns dels nous moviments socials³²:

29 Vegeu: CASTELLS, M. (1998) *La era de la informació*. Volum II. Madrid: Alianza, p. 91-133; RIECHMANN, J. & FDZ. BUEY, F. (1994). *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós, 1994.; JURIS, J. S. (2006). «Movimientos Sociales en red: movimientos globales por una justicia global» en CASTELLS, M. (ed.) (2006). *La sociedad red: una visión global*. Madrid: Alianza Editorial, p. 415-439.

30 D'aquest autor vegeu també: CLARK, T. N.; INGLEHART, R. «La nueva cultura política: dinámicas cambiantes de sostenimiento para el estado del bienestar y otras políticas en las sociedades industriales». <http://www.lapetus.uchile.cl/lapetus/archivo/s/123876768oLANUEVACULTURAPOLÍTICA.pdf>;

31 SÁEZ, F. (2007). *La participació política*. Barcelona: Editorial UOC, p. 53.

32 ORTEGA, Pere. «Fòrums, moviments socials i participació», *Quaderns per la Pau*, núm. 18. Centre d'Estudis per la Pau. Gener 2004, p. 6-7.

**EN PARLAR DE DESAFECCIÓ
ES CONSTATA LA CRISI DE
CONFIANÇA QUE INSPIRA
L'ACTUAL MODEL DE DEMOCRÀCIA
REPRESENTATIVA, AMB UN
AUGMENT GENERALITZAT
DE DESCRÈDIT DE LA CLASSE
POLÍTICA I LA CONSEGÜENT
APATIA DE LA CIUTADANIA**

a. Acció i transformació social. Els nous moviments socials adopten formes i estratègies d'acció poc institucionalitzades, intervenint sobre les decisions governamentals mitjançant actes de protesta, ja sigui de tipus convencional (vagues, recollides de firmes, actes mediàtics espectaculars, manifestacions, lobby...), o no convencional (objecció, sabotatge...). Més orientats a l'acció que a la reflexió, busquen la mobilització social, mitjançant l'acció per trobar solucions immediates, sense esperar que les institucions actuïn i transformin en disposicions o lleis les reivindicacions.

b. Volen influir sense assolir el poder. Els nous moviments socials generalment no tenen —com ja s'ha dit— un caire revolucionari i no aspiren tampoc a la conquesta del poder.³³ Tenen el propòsit d'esdevenir una força social en l'interior de la societat civil i, per aquest motiu, elaboren propostes transformadores. Parteixen de la convicció que la transformació social es pot aconseguir des dels mateixos moviments,³⁴ pressionant institucions i governs perquè acceptin les seves propostes sense necessitat d'accedir al poder.

c. Actuació i pensament globals. La major part de nous moviments socials tenen un caràcter global. L'arribada d'Internet i les noves tecnologies han afavorit la connexió de les xarxes existents, passant de l'acció local a l'acció a escala mundial. Així, la facilitat per comunicar-se ha permès realitzar campanyes de lluita i de resistència de manera simultània en tot el planeta. Però aquesta «actuació global» s'ha vist reforçada també per la proliferació de lluites a l'àmbit «local».

d. Mantenien un fort sentiment de pertinença al grup. Els membres del moviment social tenen un sentiment de grup molt arrelat que els defineix i, alhora, els diferencia dels individus que no estan integrats. Estableixen relacions solidàries i de suport mutu davant les adversitats que puguin originar-se de les seves accions. És bàsic per a la seva supervivència mantenir estretes relacions que donin consistència al grup. D'aquí la seva preocupació per establir vincles personals i xarxes de comunicació i de suport que transcendeixin l'àmbit territorial local, xarxes nacionals, estatals i internacionals.

e. Sostenen una organització interna no jeràrquica. Els nous moviments sovint mantenen una estructura organitzativa dinàmica, elàstica i canviant. Estableixen relacions basades en la confiança mútua i el consens intern. Defuguen una estructura jeràrquica i vertical i limiten temporalment els càrrecs interns. Aposten per simplificar les seves estructures i, sovint, escullen els seus

**L'AUGE DELS NOUS MOVIMENTS
SOCIALS POSA DE MANIFEST
UNA CERTA INCAPACITAT O
MANCA DE VOLUNTAT DE LES
ORGANITZACIONS TRADICIONALS
PER FER FRONT ALS NOUS
REPTES I PER PROTAGONITZAR
LES NOVES LLUITES SOCIALS**

33 Com afirma un membre dels indignats que ha participat en els nostres grups de discussió: «Antes el tema era; hay que tomar el poder y ahora es quitarle el poder al poder, hay que ocupar espacios que tendrán que ser espacios de poder. Espacios de poder reales, como, por ejemplo, la educación».

34 L'èxit d'aquests moviments —com ja va passar, per exemple, amb el moviment d'objecció de consciència partidari de la supressió del servei militar obligatori— pot fer replantejar el sentit de la seva continuïtat.

portaveus en cada campanya o acció concreta. En els nous moviments socials tant hi participen persones a títol individual com associacions o grups.

f. Participació democràtica. Els nous moviments socials plantegen inicialment un tipus d'organització de caràcter més o menys assembleari d'acord amb l'organització social que promouen. Generalment es mostren crítics amb la democràcia representativa i propugnen formes de participació ciutadana directa, formes que també practiquen en la seva organització interna i en les seves actuacions socials i mobilitzacions. Participació que, per altra banda, també reclamen davant de les institucions, obrint els debats a la societat i invitant a participar-hi tots els elements crítics nous que van apareixent, amb l'ànim de transformar i transformar-se a la vegada.

**A CATALUNYA, EL MOVIMENT
VA FOCALITZAR LA SEVA
ACTUACIÓ EN LA DENÚNCIA
DE LES “RETALLADES” DEL
GOVERN DE LA GENERALITAT QUE
AFECTARIEN, ESPECIALMENT, ELS
SISTEMES EDUCATIU I SANITARI
CATALANS**

g. Grans línies programàtiques. Els nous moviments socials en tenen prou amb un programa d'acció basat en unes grans línies mestres. Es tracta d'oferir a la societat un programa obert, de grans objectius programàtics, on el màxim de moviments i societat puguin veure's reflectits. L'essencial no és disposar d'un programa de propostes i resolucions

molt detallat que inevitablement conduirien al debat ideològic i, en molts casos, a la fragmentació en corrents ideològics, sinó al contrari, disposar d'espais on aflori la diversitat i la multiplicat d'idees i alternatives.

h. Cerca de repercussió mediàtica. Generalment les seves accions pretenen assolir un ressò mediàtic i incidir en l'opinió pública. Les accions van adreçades a sensibilitzar l'opinió pública i a pressionar les elits dirigents; l'objectiu dels moviments socials és generar un estat d'opinió favorable a les seves causes mitjançant diverses formes de protesta que acaparin l'atenció mediàtica.

3. El moviment dels indignats a Catalunya

El moviment dels Indignats és un moviment social global que a cada país adquireix unes característiques singulars i específiques. A Catalunya i a l'Estat espanyol el moviment dels indignats es va donar a conèixer amb el nom de 15M i va sorgir durant les setmanes prèvies a les eleccions municipals i autonòmiques del 15 de maig de 2011.³⁵ El col·lectiu *Democracia Real Ya* (DRY)³⁶ va

³⁵ Les repercussions polítiques immediates del moviment van ser força paradoxals. A les eleccions del 15 de maig es va produir un avenç notable del Partit Popular i de CiU i una derrota històrica de la major part dels candidats socialistes, sense que les altres opcions d'esquerra parlamentària i extraparlamentària poguessin capitalitzar el moviment. També es va produir un notable increment dels vots en blanc i dels vots nuls que a Catalunya sumaven unes 170 000 paperetes (i representaven un 5,8% dels vots emesos).

³⁶ Democracia Real Ya és de facto un col·lectiu que treballa sota aquest nom en les xarxes socials per a promocionar les acampades, etc. (Inicialment el seu nom era «Plataforma de coordinación de grupos pro-movilización ciudadana»). Aquesta plataforma es va donar a conèixer mitjançant un manifest titulat, també, Democracia Real Ya. El manifest es va publicar abans de les manifestacions del 15M.